Konstitutionsutskottets betänkande 1977/78:42

med anledning av motion om avskaffande av spärregler vid val till riksdag och landsting, m. m.

Motionen

I motionen 1977/78:403 av Lars Werner m. fl. (vpk) yrkas att riksdagen beslutar hos regeringen hemställa om en utredning rörande slopande av gällande system med spärrar vid val till riksdag och landsting och översyn av valsystemet i enlighet med vad som i motionen anförts.

Beträffande motiveringen hänvisas till motionen.

Nuvarande ordning m. m.

I 3 kap. 7 § regeringsformen stadgas att endast parti som har fått minst fyra procent av rösterna i hela riket är berättigat att delta i fördelningen av mandaten i riksdagen. Parti som har fått färre röster deltar i fördelningen av de fasta valkretsmandaten i valkrets, där partiet har fått minst tolv procent av rösterna. Bestämmelserna tillkom som ett led i den partiella grundlagsreformen 1969.

Vid behandlingen av propositionen beträffande den partiella grundlagsreformen fann konstitutionsutskottet (KU 1968:20) det föreslagna nya valsystemet vad avsåg såväl riksproportionalitet som spärreffekter mot småpartier innebära en väsentligt mera rättvis och därmed från principiellt demokratiska synpunkter mer tillfredsställande ordning än den dittillsvarande. Utskottet tillstyrkte sålunda propositionen i denna del. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag.

Frågan har därefter behandlats i riksdagen med anledning av motioner, bl. a. i samband med att förslaget till den nuvarande grundlagen antogs som vilande (KU 1973:26 s. 21) och senast av 1976/77 års riksdag (KU 1976/77:23) utan att riksdagen funnit anledning till ändrat ställningstagande.

Genom ändring i vallagen (1975:474) har införts ett system med utjämningsmandat och en treprocentig spärregel också vid landstingsvalen (prop. 1975:101 och KU 1975:19).

Även beträffande kommunfullmäktigevalen har frågan om införande av någon spärregel och om förbättring av proportionaliteten genom utjämningsmandat diskuterats. Sålunda föreslog kommunalvalskommittén att i princip samma valsystem som vid riksdagsval och landstingsval skulle införas för kommunfullmäktigevalen. I nyssnämnda proposition (1975:101) ansåg emellertid departementschefen att valsystemet beträffande kommunfullmäktigevalen redan uppfyllde de krav på proportionalitet som rimligen kunde ställas.

Han begränsade sig därför till att föreslå att minimiantalet mandat för valkrets ökades från tio till femton, vilket skulle ge en ännu starkare garanti för proportionaliteten. Riksdagen anslöt sig till denna bedömning.

Frågans behandling vid förra riksmötet

I förenämnda av riksdagen godkända betänkande KU 1976/77:31 anförde utskottet bl. a. följande.

Frågor som rör valsystemet har mot bakgrund av deras betydelse i ett representativt parlamentariskt styrelseskick som det svenska fortlöpande varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. I fråga om riksdagsvalen har det rått bred politisk enighet om att ett riksproportionellt valsystem är väsentligt mera rättvist och därmed från principiellt demokratiska synpunkter mer tillfredsställande än den valmetod som dessförinnan tillämpades. Småpartispärren har ansetts nödvändig för att förhindra en för det parlamentariska arbetet besvärande partisplittring. De erfarenheter som hittills vunnits har enligt utskottet ytterligare befäst fördelarna med denna valmetod, som nu tillämpats i tre val. Utskottet finner det därför inte påkallat att – som yrkas i motionerna 1975/76:341 och 1976/77:49 – ta upp frågan om slopande av spärregeln vid riksdagsval till nya överväganden.

Med riksdagsvalen som förebild infördes 1975 ett valsystem med utjämningsmandat och småpartispärr också för landstingsvalen. Syftet var självfallet att även på detta område genom en förbättrad proportionalitet förstärka den representativa styrelseformen.

Kommunalvalskommittén hade för landstingsvalen föreslagit en fyraprocentig spärregel i förening med en tolvprocentig valkretsspärr. Efter överenskommelse mellan de fyra största riksdagspartierna föreslogs i propositionen om nytt valsystem för landsting m. m. (1975:101) att spärren skulle sättas till tre procent och att någon valkretsspärr inte skulle införas. Detta blev också riksdagens beslut.

Erfarenheterna av den nya ordningen är hittills begränsade till ett val. Såvitt utskottet kunnat finna har syftet med de ändrade reglerna främjats. Utskottet anser det därför inte motiverat att – som föreslås i motionen 1975/76:341 samt motionerna 1976/77:49 och 576 – ånyo utreda frågan om spärregel vid landstingsvalen.

Kommunalvalsutredningens förslag att införa ett system med utjämningsmandat och småpartispärr även för kommunfullmäktigevalens vidkommande ledde inte till lagstiftning. Departementschefen ansåg i nyssnämnda proposition, att valsystemet i dessa val redan fyllde högt ställda krav på proportionalitet. Som en ytterligare förstärkning av proportionaliteten föreslog han att minimiantalet mandat per valkrets ökades från tio till femton. Dessa ståndpunktstaganden innefattades i den tidigare nämnda partiöverenskommelsen. I riksdagen antogs följaktligen propositionen i dessa delar med stor majoritet.

Riksdagen har så sent som 1975 ställt sig bakom den ordning som nu gäller för valen till kommunfullmäktige. Den bättre garanti för proportionaliteten som därigenom tillskapats är ägnad att ytterligare förstärka det representativa systemet i kommunerna. Med endast ett vals erfarenhet anser utskottet det vara för tidigt att på nytt utreda frågorna om utjämningsmandat och småpartispärr vid kommunfullmäktigevalen.

Utskottet

Utskottet har inte funnit anledning att nu frångå den ståndpunkt till de i motionen berörda frågorna som utskottet tidigare intagit. Motionsyrkandet avstyrks följaktligen.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen 1977/78:403.

Stockholm den 27 april 1978

På konstitutionsutskottets vägnar
KARL BOO

Närvarande: Karl Boo (c), Hilding Johansson (s), Holger Mossberg (s), Bertil Fiskesjö (c), Torkel Lindahl (fp), Olle Svensson (s), Sven-Erik Nordin* (c), Ove Karlsson (s), Lars Schött (m), Bengt Kindbom (c), Yngve Nyquist (s), Britta Hammarbacken (c), Wivi-Anne Cederqvist (s), Kerstin Nilsson (s) och Per Unckel* (m).

* Ej närvarande vid justeringen.

GOTAB 58096 Stockholm 1978